

ZAGONETKA I „DOSJETKA“ VIRĐINE

Uz knjigu Jelke Vince Pallua, *Zagonetka virđine: etnološka i kulturnoantropološka studija*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 2014., 310 str.

Lucija Halužan

Fenomen virđina u našem je kulturnom (i akademskom) krugu odavno poznat kao zanimljivost specifična isključivo za područje Balkana koja je intrigirala mnoge ranije istraživače, što lokalne, što strane; mnogi su putopisci spominjali taj fenomen, kao i oni istraživači koji su svoju pozornost usmjerili onom orijentalnom ili, u ovom slučaju, balkanskom Drugom u (ne)posrednoj blizini. Bila je to pojava toliko jedinstvena da je izazivala znatizelju književnika poput Dinka Šimunovića (*Momak djevojka*) i Josipa Vladovića Relje (*Nita*), ali i u suvremeno se doba na internetskim portalima pojavljuju članci koji tematiziraju taj fenomen. Stoga smo zahvalni što smo 2014. godine napokon dobili prvu hrvatsku sustavnu *etnološku i kulturnoantropološku studiju* o virđinama. Jelka Vince Pallua na jednom je mjestu okupila razmišljanja hrvatskih, srpskih, albanskih, engleskih, njemačkih i talijanskih autora/ica koji su se dotakli teme zavjetovanih djevojaka, analizirajući gotovo svaki dostupan zapis, a čitatelje je također upoznala s bogatom i još uvijek nedovoljno iskorištenom građom skupljenih upitnica *Etnološkog atlasa Jugoslavije*. Autorica nam donosi podatke iz upitnica Etnološkog atlasa koji spominju takav ili sličan fenomen usustavljene u detaljan tablični prikaz koji je meni kao studentici bio jedan od prvih susreta s analizom podataka dobivenih preko navedenih upitnica. Na temelju navedenih podataka, dobivenih iz pisanih izvora i upitnica *Etnološkog*

atlasa, autorica je izradila dvije etnološke karte kojima prikazuje prostornu rasprostranjenost virđina. Završno poglavlje knjige Vince Pallua konstruirala je kao etnogram pisanih izvora koji spominju virđine. Kronološki poredani zapisi na više jezika sežu od 1860. do 2014. godine te čitatelj/ica može saznati priču pojedinačne zavjetovane djevojke o kojoj može biti manje ili više dostupnih podataka.

Nastavljajući svoj interes za istraživanje položaja žene u tradicijskoj kulturi, Jelka Vince Pallua svoj je rad posvetila „svim ‘nevidljivicama’ iz povijesti“, napominjući kako su povijest uglavnom pisali muškarci o muškarcima iz muške perspektive te je tako golem dio (ženske) povijesti ostao nezamijećen. Stoga se pozornost obraća na fenomen virđina koji je zanimljiv upravo zbog svoje spolne ambivalencije. Autorica u radu objašnjava na koji su način i iz kojih razloga djevojke (ili žene) postajale virđinama, kakvih je iznimaka bilo, kakav je bio njihov status u društvu te kakav je bio njihov odnos prema vlastitoj transgresiji.

Suprotno mnogim površnim suvremenim tumačenjima, zavjetovanje nevinosti koje je fenomen virđina zahtijevao nije bio slobodan i individualiziran izbor, već je dio mnogo većeg i složenijeg sustava društva. Stoga Vince Pallua virđine naziva običajno-pravnom institucijom jer je u toj

pojavi moguće iščitati mnoge značajke samog društva i kulture u kojoj se one pojavljuju. Na drugome mjestu virđine se nazivaju dosjetkom jer predstavljaju način na koji se mogu zaobići stroga društvena pravila u slučajevima kada obitelj ostaje bez muškog nasljednika. Da bi se pojava mogla interpretirati, autorica nas upozorava kako je potrebno promotriti je iz perspektive kulture i oblika društvene uređenosti u kojoj se nalazi. Područje strogog patrijarhata definiralo je virđine i način na koji se one uklapaju u taj sustav. Stoga ovaj rad nije nužno samo priča o virđinama, već svojevrsna enciklopedija koja se dotiče mnogih usputnih tema koje je nužno spomenuti i objasniti kako bismo u potpunosti mogli odgonetnuti *zagonetku virđine*. Jelka Vince Pallua tako nam donosi podatke o društvenoj i obiteljskoj hijerarhiji, o položaju spolova u društvu, o specifičnom obliku patrijarhata, o migracijama stanovništva, o kulturnim značajkama nastalim zbog povijesnih i demografskih okolnosti itd.

Nakon što je objasnila društveno-kulturnu nišu u kojoj su se virđine pojavljivale, Vince Pallua pozornost obraća i na njihovo djelovanje u društvu, kakva su prava virđine imale i kako se društvo prema njima odnosilo. Naime, virđina je u društvu bila cijenjena zbog svoje transgresije, svojevrsne žrtve koju je podnijela za svoju obitelj. Ona, naime, nije mogla zasnovati vlastitu obitelj jer je bila muško, bez obzira na svoj biološki spol. Autorica je veliku pozornost usmjerila prikazu odnosa društva prema virđinama (kao i odnosa virđina prema ostatku društva), što je značajka svakog dobrog etnološkog teksta.

Cjelokupan tekst zazire od bilo kakvog favoriziranja spolne/rodne ideologije. Od najranijih istraživanja fenomena virđina javljale su se teorije koje su ga pokušale objasniti stavljajući u fokus istraživanja navodnu tradiciju visokog stupnja ženskih prava na području Balkana još od vremena Ilira ili koje su ga pokušavale prikazati kao pojedinačan snažan otpor jednako snažnom patrijarhatu koji je također duboko ukorijenjen na tom području. U suvremeno doba nailazimo na pretežito novinarske tekstove koji zaključuju kako je riječ o nekoj vrsti feminističkog otpora prema ustaljenoj i opresivnoj hijerarhiji spolova, no takvim

tekstovima nedostaje nužan društveno-kulturni kontekst. Vince Pallua trudi se približiti upravo taj kontekst koji je nužan za razumijevanje takvog fenomena te vješto zaobilazi i upozna je nas sa zamkama površnog interpretiranja.

Zagonetka virđine djelo je koje savršeno udovoljava zahtjevima etnološkog i kulturnoantropološkog istraživanja i teksta kao produkta istraživanja, ali čini mi se i kao djelo koje je izrazito otvoreno drugim društvenim znanostima te bilo kome koga zanima tematika žene u tradiciji. Izvrstan prikaz i analiza korištene građe znatno olakšava čitanje djela u cjelini te ni na koji način ne oduzima vrijednost cjelokupnom tekstu. Ono što je dulje vrijeme bilo poznato samo u kratkim crticama, Jelka Vince Pallua na odličan je način spojila u obuhvatno, razumljivo i nadasve zanimljivo štivo koje nam (kao što to kulturnoantropološki tekstovi inače čine) pomaže razumjeti nas same.

